

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, МЕТОДИКА

УДК 378.4(477.53):17.023.36

Юлія Гринь, Олена Лобач,
м. Полтава

МЕТОДИЧНИЙ СКЛАДНИК КУЛЬТУРООХОРОННОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В. ЩЕПОТЬЄВА (1880–1937)

У статті розкривається методичний складник культуроохоронної педагогічної концепції В. Щепотьєва – першого ректора Полтавського інституту народної освіти, професора української літератури та мовознавства, мистецтвознавця, етнографа, архівіста, митця. Репрезентовано класифікацію методів, яка включає дві групи: 1) педагогічні (традиційні та інноваційні); 2) наукові (теоретичні й дослідницькі). Автори конкретизують традиційні та інноваційні методи педагогічної концепції вченого.

Ключові слова: В. Щепотьєв, культуроохоронна педагогічна концепція, педагогічні методи (традиційні та інноваційні).

Постановка проблеми. Процес розбудови системи освіти в Україні має вбирати найкращі надбання світової та вітчизняної педагогічної думки, що дасть змогу визначити її стратегічні орієнтири. Вирішуючи освітні проблеми сьогодення, ми звертаємося до невідомої спадщини активних учасників національно-культурного руху епохи українського ренесансу початку ХХ століття, одним із них був Володимир Олександрович Щепотьєв – перший ректор Інституту народної освіти Полтави (далі – ІНО), професор української літератури та мовознавства, мистецтвознавець, етнограф, архівіст, перекладач, поет, композитор, громадський діяч.

Аналіз досліджень і публікацій. Ім'я В. Щепотьєва внесено в історію освіти України (А. Бойко, В. Марочко, С. Сірополко, Г. Хілліг); побіжно вченого згадували в історичних та історико-педагогічних дослідженнях (О. Бажан, Н. Дем'яненко, О. Денисенко, М. Кузьменко, В. Майборода, О. Нестуля, В. Пащенко та ін.); етнографічних (Н. Грицюк, Р. Кирчів, Д. Ревуцький) і краєзнавчих розвідках (В. Жук, В. Коротенко, А. Литвиненко, Т. Пустовіт,

В. Ревегук, М. Фісун, В. Ханко). Його ім'я назавжди вписано в історію Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Б. Год, О. Єрмак, В. Лобурець, М. Рудинський, В. Щербаківський, П. Киридон, М. Степаненко та ін.); опубліковані про його трагічну долю наукові статті (Л. Бабенко, І. Бажинов, М. Лазорський, П. Ротач, Т. Шевчук) та брошури (Л. Івахненко).

Мета статті – розкрити традиційні та інноваційні методи навчання та виховання особистості, які органічно входять до методичного складника культууроохоронної педагогічної концепції В. Щепотьєва.

Виклад основного матеріалу. З 1922 року В. Щепотьєв був членом Методичного комітету при Полтавському управлінні професійної освіти (Методком при Полтавському профобрі), що засвідчує високий рівень його методичної компетентності. У своєму дисертаційному дослідженні ми обґрунтували культууроохоронну педагогічну концепцію вченого, мета якої полягає у формуванні національної свідомості молодого покоління засобами української культури, за яку воно несе відповідальність перед нащадками, а також підготовці молоді до культууроохоронної діяльності. Методичний складник концепції вбирає зміст освітньої діяльності професора, її напрями, організаційні форми та методи. Аналіз його наукової та творчої спадщини дозволив вирізнити в класифікації методів навчання й виховання особистості дві великі групи: 1) педагогічні методи (традиційні та інноваційні); 2) наукові (теоретичні й дослідницькі). У статті більш детально ми зупинимося на першій групі.

В арсеналі В. Щепотьєва як професора української літератури й мовознавства переважали *словесні методи*: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, диспути. Лекція водночас є і методом, і формою організації навчання у вищій школі. Він залишив зразки розповідей, якими є «Розмови про українських письменників» (у першому варіанті вони називалися «Оповідання з історії рідного письменства» [8]). Їх аналіз дає змогу визначити, що розповідь від лекції відрізняється лаконічністю, стислістю, концентрацією на головному, побіжним дотиком до культурознавчої інформації за умов збереження їхньої доступності, змістовності, образності, емоційної насиченості. Педагог заперечував «накопичення нікому не зрозумілих слів», тому його «Розмови...» рясніють поясненнями нових слів, понять, термінів. Наприклад, «Археологічна Комісія в Києві (так зветься наукове товариство, що досліджує старовину)»; «самогуб – так

дражнять міщан, крамарів»; «лицей – то вища школа, подібна до університету», «бурса – це б то духовна школа» [8].

Працюючи над дипломним дослідженням, В. Щепотьєв ретельно вивчив систему навчання й виховання «спудеїв» Києво-Могилянської академії в XVII столітті, де популярними були *диспути*. Диспут (лат. *disputo* – міркую, сперечаюся) щонайкраще відповідав його педагогічним поглядам, бо він учив студентів обстоювати й аргументувати свою думку, міркувати, робити висновки, слухати одне одного, колективно вирішувати проблеми.

Серед *наочних методів* педагога варто назвати, по-перше, приклад батька, матері, учителя, викладача, відомих митців і громадських діячів, а по-друге, – мистецькі твори. Так, «Розмови...», написані в розповідально-описовому стилі, рясніють уривками з віршів, пісень, цитатами, творами усної народної творчості. У такий спосіб педагог унаочнював свої навчальні й публічні лекції. Для студентів професор був взірцем людяності і професіоналізму. За словами М. Лазорського, Володимира Олександровича називали в Полтаві «українським Пироговим». У своїх публікаціях і лекціях він звертав увагу на позитивні приклади, зокрема постійну діяльність на користь полтавського краю князя О. Куракіна; принциповість і людяність І. Котляревського, який намагається скористатися своєю посадою «на добро пригніченим людям» та інших українських письменників-подвижників.

Педагог застосовував *практичні методи*: роботу з підручником, студіювання художньої та науково-популярної літератури, письмові та творчі роботи (вправи, підготовка рецензій, відгуків, оригінальних творів), про що свідчать творчі роботи студентів, опубліковані в журналі літературної молоді Полтавського ІНО «Іновець» (1927-1929 рр.), до редколегії якого входив і В. Щепотьєв.

Аналіз його наукових статей і підручників свідчить, що окрему групу складали методи роботи з літературним текстом, якими професор щедро ділився зі своїми студентами як літературознавець: 1) біографічний – спосіб вивчення літератури, при якому біографія і особистість письменника розглядаються як визначальний момент творчості; 2) культурно-історичний метод передбачає дослідження літератури й мистецтва в культурно-історичному контексті; 3) пообразний аналіз спрямований на розгляд образів-персонажів твору, що дає змогу усвідомити його ідейний зміст; 4) змістовий аналіз передбачає розкриття та усвідомлення сюжету твору; 5) проблемно-тематичний – визначення тематики і проблематики

твору та їхньої динаміки [6]. Проте, В. Щепотьєв ускладнює завдання даного аналізу – виходить за рамки одного твору або творчості окремого письменника й простежує трансформацію порушених тем і проблем у певний період становлення літератури [8]. Про ефективність опанування даних методів студентами промовисто говорить той факт, що відомий літературознавець Г. Майфет, «вступив на фізико-математичний факультет Полтавського ІНО, закінчив його 1924 року. Водночас ходив слухати лекції блискучого знавця літератури, критика й мистецтвознавця, професора В. Щепотьєва, які вплинули на вибір подальшого наукового шляху...» [5].

Педагог майстерно володів такими *стимулювальними* методами, як переконання, заохочення, зацікавлення, вимога, змагання. Наприклад, у статті «Усні документи нашого часу» він переконує й зацікавлює читачів «Це робота не важка, але дуже цікава і має чимале громадське значіння. Подумайте: яка маса є такого матеріалу! Як би вдалося записати його хоч би невелику частину, то яку б картину нашого життя, картину яскраву та мальовничу, ми намалювали! ... Тож не будьмо недбайливі та лінівні. Збираймо усні документи нашого часу на науку нашим нащадкам» [9, с. 35].

Групу *інноваційних* педагогічних методів ученого репрезентують гра, драматизація й «літературний суд». На створення гри «Сніп» із піснями, ймовірно, В. Щепотьєва надихнула творчість В. Верховинця, з яким вони разом працювали до 1928 року [3]. Гра «Сніп» [1] написана в 1922 р. на зразок українських народних ігор, має інтегрований характер, де органічно поєднуються музика, драматизація і рух. Він застосовував її у роботі з учнями сільської Веприцької школи, яким вона була близька й доступна за змістом.

У статті «Літературні суди» [7] педагог детально розкриває їхню сутність. Він називає «суди» «формою розбору літературного твору», яка допомагає з'ясувати його зміст, художню цінність, «правдоподібність», характери дійових осіб, «навчає володіти живим словом, прилюдно промовляти, бути спритним» [7, с. 9]. Викладач виокремлює два види літературних судів – групові та «прилюдні» (масові). Перший вид має на меті ретельний аналіз твору, а другий вирішує «агітаційне» (виховне) завдання. У процедурі їх проведення є певна різниця.

Літературний суд має три етапи. На першому «вся група читає твір і вирішує, кого з дійових осіб твору й за що саме будуть судити. Потім обирають голову суду, секретаря, обвинувачуваного, свідків (за можливості всіх дієвих осіб твору), прокурорів і оборонців. Останніх

можна багатьох, щоб розібрати твір детальніше, а самому судові надати більшої цікавості. Керівникові групи краще не брати на себе ніякої ролі, щоб у скрутний момент допомогти голові чи якійсь стороні» [7, с. 8].

Наступний етап – власне суд літературного героя: а) голова відкриває збори; б) секретар нагадує зміст твору або зачитує його весь, зупиняючись на фрагментах, які розкривають причини звинувачення підсудного; в) голова, прокурори й оборонці починають допит свідків. Голова має з'ясувати істину, прокурори виявляють негативні риси підсудного, оборонці – позитивні, або об'єктивні причини, що привели до злочину. Кожен свідок має добре уявляти героя твору, якого він представляє, і виступати лише з його позицій. Питання ставляться так, щоб відповідь можна було знайти в самому творі; г) обмін промовама прокурора й оборонців. Досвідчений педагог попереджає про «тяжкий гріх фразьорства», коли промовці можуть захопитися й перекрутити факти. Важливо згрупувати факти і на їх підставі зробити логічні висновки; д) останнє слово підсудного, який має поводити себе так, щоб підкреслити характерні прикмети героя (щирість чи лукавство, сміливість чи полохливість тощо); є) голова підсумовує результати суду.

В. Щепотьєв наголошує, що останній етап (присуд) відрізняється в «прилюдному» й груповому літературному суді. В першому обираються «спеціальні судді» (присяжні засідателі), які сидять поруч із головою, беруть участь у обговоренні проблеми та винесенні присуду. В групі доцільніше діяти інакше: як тільки голова зробив висновок, всі учасники становляться суддями. Голова або керівник групи веде збори, висловлюються всі, незалежно від попередньої ролі. Коли всі бажальники висловилися, голова оголошує голосування, на підставі чого робить умотивований присуд («кара, звичайно, не призначається»).

Педагог пропонує послідовність аналізу літературних творів: 1) драматичні твори побутового змісту (Карпенко-Карий «Хазяїн», «Сто тисяч», М. Куліш «97»); 2) побутові повісті; 3) твори, де переважає психологічний зміст; 4) суди, присвячені творчості одного письменника, які доповнюються рефератами, повідомленнями, письмовими оглядами, доповідями і т. п. [7, с. 9-10].

Отже, літературні суди в сучасній педагогіці можна віднести до активних методів – ділових або рольових дидактичних ігор, а також вони мають багато спільного з методом проектів.

Як бачимо, професор мав широкий діапазон найрізноманітніших методів, але серед них ми не знайдемо покарання. У щоденникові «З минулого» [4] він залишив спогади про його негативні наслідки в навчанні й вихованні особистості.

Висновки. Отже, групу педагогічних методів у культуроохоронній концепції В. Щепотьєва складають традиційні (словесні, наочні, практичні, стимулювальні, роботи з літературним текстом) та інноваційні (гра, драматизація, «літературні суди») методи. Сучасним вчителям гуманітарних дисциплін прислужиться методика проведення «літературних судів». У подальшому необхідно презентувати методичний складник культуроохоронної педагогічної концепції В. Щепотьєва як цілісний концепт.

Список використаної літератури

1. Архів музею „Музична Полтавщина” при Полтавському державному музичному училищі імені М. В. Лисенка. – інв. №1663.
2. Бабенко Л. Щепотьєв Володимир Олександрович (вересень, 25, 1880 – листопад, 1937) / Л. Бабенко // Реабілітовані історією. Полтавська область : у 27 т. / упоряд. О. А. Білоусько. – Київ-Полтава : Оріяна, 2007. – Кн. 5. – С. 696-708.
3. Дем’янюк Н. Ю. Формування національної культури молоді в педагогічній спадщині В. М. Верховинця : монографія / Н. Ю. Дем’янюк – Полтава : ТОВ „АСМІ”, 2010. – 272 с.
4. Івахненко Л. В. Щепотьєв. Спогади В. Щепотьєва „З минулого” / Лідія Івахненко // Родовід. – 1995. – № 11. – С. 115–124.
5. Майфет Григорій Йосипович [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/cultur/cult32.htm>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручн / Г. Л. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 312 с.
7. Щепотьєв В. Літературні суди / проф. В. Щепотьєв // Плужанин. – 1926. – №4-5. – С. 8–10.
8. Щепотьєв В. О. Розмови про українських письменників : Ч. 2: 60-ті та 70-ті роки ХІХ століття / В. О. Щепотьєв. – Полтава : [Вид. Полтав. Т-ва «Просвіта»]. Друк І. Л. Фрішберга, 1918. – 115 с.
9. Щепотьєв В. Усні документи нашого часу (до збирання фольклорних матеріалів) // Нове слово (літературний, громадсько-політичний та популярно-науковий ілюстративний додаток до газети «Більшовик Полтавщини»). – Полтава, 1928. – № 1. – С. 34–36.

Юлія Гринь, Елена Лобач

МЕТОДИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ КУЛЬТУРООХРАНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ В. ЩЕПОТЬЕВА (1880-1937)

В статье раскрывается методическая составляющая культуроохранительной педагогической концепции В. Щепотьєва – первого ректора Полтавского института народного образования, профессора украинской литературы и

языкознания, искусствоведа, этнографа, архивиста. Представлена классификация методов, которая включает две группы: 1) педагогические – традиционные и инновационные; 2) научные – теоретические и исследовательские. Авторы анализируют традиционные (словесные, наглядные, практические, стимулирующие, методы работы с литературным текстом) и инновационные (игра, драматизация, «литературные суды») методы. Современным учителям гуманитарных дисциплин рекомендуется использовать в практической деятельности методику проведения «литературных судов», предложенную В. Щепотьевым.

Ключевые слова: В. Щепотьев, культуроохранительная педагогическая концепция, педагогические методы (традиционные и инновационные).

Julia Grin, Olena Lobach

METHOD COMPONENT OF THE CULTURE-DEFENSE PEDAGOGICAL CONCEPT OF V. SCHEPOTIEV (1880–1937)

Method component of pedagogical conception of culture protection by V. Schepotiev – the first rector of Poltava folk education Institute, professor of Ukrainian literature and philology, art critic, ethnographer, archivist and artist – is partially observed. The aim of pedagogical concept of the scholar is in national culture of young generation forming by the means of Ukrainian culture, because this generation is responsible before the offspring and is to be capable to culture protection activity providing.

The classification of methods given includes two groups: 1) Pedagogical (traditional and innovative); 2) Scientific (theoretical and research). Authors analyze verbal (lection, storytelling, explanation, conversation and dispute); visual (art samples, the examples of patents, pedagogues, famous artists and social leaders); practical (work with the textbooks, fiction and scientific-popular sources studying, written and creative works doing – exercises, review, critique, original works; work with fiction text – biographical, problem – thematical, cultural-historical methods, image and meaning analyses); stimulating (convincing, interesting, requirement, contest). Innovative methods of the first quarter of the XX century are: play, dramatization, «literature court». Modern teachers of humanitarian disciplines are recommended to use the method of «literature court», elaborated by V. Schepotiev, in their professional activity.

Keywords: *V. Schepotiev, pedagogical conception of culture protection, pedagogical methods (traditional and innovative).*

References

1. Arkhiv muzeiu „Muzychna Poltavshchyna” pry Poltavskomu derzhavnomu muzychnomu uchylyshchi imeni M. V. Lysenka, 1663, ark. 95
2. Babenko, L. (2007). Shchepotiev Volodymyr Oleksandrovykh (veresen, 25, 1880 – lystopad, 1937). Reabilitovani istoriieiu. Poltavska oblast, 27 (5). Kyiv-Poltava : Oriiana, 696-708.
3. Demianko, N. Yu. (2010) Formuvannia natsionalnoi kultury molodi v pedahohichnii spadshchyni V. M. Verkhovyntsia. Poltava : TOV „ASMI”, 272.
4. Ivakhnenko, L. V. (1995). Shchepotiev. Spohady V. Shchepotieva „Z mynuloho”. Rodovid, 11, 115–124.

5. Maifet Hryhorii Yosypovych. Available at : <http://litopys.org.ua/cultur/cult32.htm>.
6. Tokman, H. L. (2012). *Metodyka navchannia ukraïnskoi literatury v serednii shkoli*. Kyiv: Akademiia, 312.
7. Shchepotiev, V. (1926). *Literaturni sudy*. Pluzhanyn, 4-5, 8–10.
8. Shchepotiev, V. O. (1918). *Rozmovy pro ukraïnskykh pysmennykiv*, 2. Poltava : Vyd. Poltav. T-va «Prosvita», 115.
9. Shchepotiev, V. (1928). *Usni dokumenty nashoho chasu (do zbyrannia folklornykh materialiv)*. *Nove slovo (literaturnyi, hromadsko-politychnyi ta populiarno-naukovyi iliustratyvnyi dodatok do hazety «Bilshovyk Poltavshchyny»)*, 1. Poltava, 34–36.

Одержано 4.09.2016 р.
